წყაროთმცოდნეობითი გამოკვლევა / 2026

პრესვიტერი იოანე და საქართველო

დასავლური ცნობები და ქართული იდენტიფიკაციების პრობლემა

გიორგი ქავთარაძე

როდის და როგორ დაუკავშირდა პრესვიტერ იოანეს შესახებ დასავლეთში გავრცელებული ცნობები საქართველოს ისტორიას? კვლევა ერთმანეთს უდარებს ისტორიულ გარემოს, წყაროს შექმნის დროსა და ტექსტში დასახელებულ პირებს. ცალკე განიხილება 1122 წლის ინდოელი პატრიარქის საქართველოს კათოლიკოსთან გაიგივება და ივანე ორბელთან დაკავშირებული ჰიპოთეზა. ყველაზე მკაფიო დოკუმენტური გადაკვეთა 1221 წლის ჯვაროსნულ მიმოწერაში ჩანს; ლეგენდის უფრო ადრეული ქართული საფუძვლის საკითხი დამატებით მტკიცებულებებს მოითხოვს.

კვლევა ეყრდნობა გამოცემულ პირველწყაროებს, სამეცნიერო ლიტერატურას, ხელნაწერთა აღწერებსა და მითითებულ ციფრულ ასლებს. გამოცემის აპარატით ცნობილი წაკითხვა ცალკეა გამიჯნული გამოსახულებაზე უშუალო დაკვირვებისაგან. აქ აღწერილი ყველა ხელნაწერის დედანი ან სრული ფაქსიმილე უშუალოდ შემოწმებული არ არის.

1. რა უნდა შევადაროთ ერთმანეთს?

პრესვიტერ იოანეს შესახებ დასავლური ცნობების საქართველოს ისტორიასთან შედარებისას სამი დრო უნდა გავარჩიოთ: როდის მოხდა აღწერილი ამბავი, როდის ჩაიწერა იგი და რომელი ხანის ასლით შემოგვრჩა ტექსტი. თანადროულობა პიროვნულ იგივეობას თავისთავად ვერ ადგენს. ერთი სახელის განმეორებასთან ერთად საჭიროა ტიტულის, ნათესაობის, ადგილმდებარეობის ან მოქმედების სხვა განმასხვავებელი ნიშანიც.

1145 წელს ოტო ფრაიზინგელმა უკვე ჩამოყალიბებული მონათხრობი მოისმინა აღმოსავლელ მეფე-მღვდელზე. 1221 წელს პრესვიტერის სახელთან დაკავშირებული მეფე დავითი და ქართველთა მოსალოდნელი სამხედრო დახმარება ერთსა და იმავე ჯვაროსნულ მიმოწერაში გამოჩნდა. პირველ შემთხვევაში ლეგენდის სახეს ვადგენთ; მეორე შემთხვევაში რეალური საქართველოს შესახებ ცნობებისა და ლეგენდარული მოლოდინის ურთიერთობასაც ვაკვირდებით. [4, 7-11]

ამ კვლევაში ცნობების „აქტუალურობა“ ნიშნავს კონკრეტულ კვალს: ამბავს იწერენ, აგზავნიან, ქადაგებისას იყენებენ ან დიპლომატიურ მოქმედებას უკავშირებენ. ქრონოლოგიური შეჯერება წყაროებში ხსენების სიხშირის სტატისტიკას არ წარმოადგენს.

ცნობების ქრონოლოგია

დრო	წყარო და საქართველოსთან მიმართება
979	დავით III ტაოელის დახმარება ბიზანტიისთვის ქართული წყაროებით დასტურდება; პრესვიტერის ამბავთან გადაცემის რგოლი ჯერ მოსაძებნია. [1, 2]
1120-1122	დავით IV-ის შესახებ ცნობა იერუსალიმიდან პარიზში მიდის. რომში ინდოელი საეკლესიო პირის სტუმრობა სხვა ტექსტური ტრადიციაა. [3, 5, 21]
1145	დემეტრე I-ის მეფობისას ოტო ჰუგო გაბალელისგან ისმენს აღმოსავლელი მეფე-მღვდლის ამბავს. [4]
დაახლ. 1165-1170	გიორგი III-ის დროს ვრცელდება იოანეს სახელით დაწერილი ეპისტოლე; მისი წარმოშობა ორბელთა აჯანყებას წინ უსწრებს. [5, 6]
1177-1178	პაპის იოანესადმი წერილი და ორბელთა აჯანყება თანადროულია; პიროვნული და მიზეზობრივი კავშირი დაუდგენელია. [21, 24, 25]
1221-1224	ლაშა-გიორგისა და რუსუდანის ხანაში ქართველთა დახმარების მოლოდინი და „ინდოეთის მეფე დავითის“ ამბავი ერთ მიმოწერით გარემოში ხვდება. [7-11]
XIII-XV საუკუნეები	იოანეს ძიება შუა აზიისა და ეთიოპიისკენ გადაინაცვლებს. საქართველოსთან დიპლომატიური ურთიერთობა საკუთარი სახელებითაც გრძელდება. [12-14, 19]

2. დავით ტაოელიდან დავით აღმაშენებლამდე

ზარზმის წარწერაში ივანე სულას ძე სამლოცველოს აგებას სამხედრო მოგონებას უკავშირებს: სკლიაროსის განდგომისას დავით კურაპალატმა იმპერატორებს დახმარება გაუწია და მოლაშქრენი გაგზავნა. მთხრობელი მათ შორის საკუთარ თავსაც ასახელებს. დაახლოებით 979 წლით დათარიღებული წარწერა გვაძლევს მმართველის სახელს, მის ტიტულს, მოწინააღმდეგესა და მოქმედების მიმართულებას. თორნიკეს სახელი შემორჩენილ ტექსტში არ იკითხება. [1]

გიორგი მთაწმინდელის XI საუკუნის „ცხოვრებაი იოვანესი და ეფთვიმესი“ ამ მოვლენას ათონის ქართველთა ისტორიაში ათავსებს. იოანე იბერი მონაზონთა სულიერი წინამძღოლია; ყოფილი მხედართმთავარი იოანე-თორნიკე საიმპერატორო კარსა და დავითს შორის შუამავლობს და ჯარს სარდლობს; სამხედრო დახმარების გადაწყვეტილებას დავითი იღებს. ეპიგრაფიკული და ჰაგიოგრაფიული მოწმობები ერთმანეთს ავსებს, თუმცა სხვადასხვა დროსა და მიზნით შეიქმნა. [1, 2]

ჩემს მონოგრაფიაში შემოთავაზებული ქართული ჰიპოთეზა ამ საერთო ისტორიულ გარემოს ეყრდნობა: სამეფო ძალაუფლება, სამხედრო სარდლობა და სულიერი წინამძღოლობა სხვადასხვა პირს ეკუთვნის, ლეგენდაში კი ერთ გმირთან იყრის თავს. იმის დასამტკიცებლად,

რომ გაერთიანება სწორედ ქართული ამბის გადაცემისას მოხდა, გვჭირდება შუალედური მოწმობა. ათონისა და ბიზანტიის ურთიერთობა შესაძლო გზას გვაჩვენებს, მაგრამ კონკრეტულ დასავლელ გადამცემს ვერ ასახელებს. [2, 17]

1120 წელს აღმოსავლური ცნობის დასავლეთში გადასვლის უფრო ხელშესახები შემთხვევა გვაქვს. იერუსალიმის წმინდა საფლავის ეკლესიის მგალობელმა ანსელუსმა პარიზის ღვთისმშობლის ტაძარს ჯვრის რელიკვია გაუგზავნა და თანმხლებ წერილში დავით ქართველთა მეფე მოიხსენია. ორი წერილი საფრანგეთის ეროვნულ არქივშია დაცული; პარიზული ლიტურგიკული ტრადიცია მიღებას 1120 წლის 1 აგვისტოს უკავშირებს. თავად რელიკვიის ადრეული ისტორია ანსელუსმა გადმოცემით იცოდა. [3]

ანსელუსის წერილი დიდგორსა და თბილისის შემოერთებას წინ უსწრებს. ის გვიჩვენებს, რომ დავითის სახელს დასავლეთში უკვე იცნობდნენ. ტექსტი დავითს ქართველთა მეფედ ასახელებს; მღვდლის წოდებას არ ანიჭებს. ცნობების გადაცემის დადასტურებული გზა მომავალ იდენტიფიკაციას შესაძლებელს ხდის, მაგრამ თვითონ ასეთი იდენტიფიკაცია არ არის. [3]

3. 1122 წლის ინდოელი იოანე და საქართველოს კათოლიკოსი

რომში აღმოსავლელი საეკლესიო პირის სტუმრობას ორი განსხვავებული ტექსტი გადმოსცემს. ანონიმური De adventu patriarchae Indorum სტუმარს იოანეს უწოდებს და ინდოელთა პატრიარქად წარმოგვიდგენს. იგი კალიქსტუს II-ის პაპობის მეოთხე წელს ასახელებს. სტუმარი კონსტანტინოპოლში საეკლესიო ღირსების დასამტკიცებლად მიემგზავრება, იქ რომაელ ელჩებს ხვდება და მათთან ერთად რომში მიდის. [5, 21]

ოდო სენ-რემელის წერილი პაპთან აუდიენციის თვითმხილველის პოზიციიდან არის დაწერილი. მასში სტუმარი ინდოეთის მთავარეპისკოპოსია, მაგრამ არც მისი სახელი, არც პაპის სახელი და არც 1122 წელი დასახელებული არ არის. სტუმარი ბიზანტიის იმპერატორის ელჩებთან ერთად ჩნდება. მისი მგზავრობის მიზეზიც განსხვავებულია: გარდაცვლილი მთავრის ნაცვლად იმპერატორისგან ახალი მმართველის მიღება სურს. ერთმა და მეორე შემცვლელმაც გზაში სიცოცხლე დაასრულა. [5, 21]

ორივე თხრობაში წმინდა თომას სასწაულია, თუმცა ანონიმურ ტექსტში მოციქული ზიარებას გასცემს, ოდოსთან კი შეწირულობას იღებს და ერეტიკოსის ძღვენს უარყოფს. საერთო ბირთვი ამ ცნობების დაკავშირებას ამართლებს; განსხვავებები გვიკრძალავს მათ ორი ერთნაირი, სახელდებული მოწმობის სახით შეკრებას. 1122 წელი ტრადიციული ისტორიული დათარიღებაა, ხოლო ოდოს ცნობის იმავე მოვლენასთან დაკავშირება ტექსტების შეჯერებას ეყრდნობა. [5, 21]

ამ დროს საქართველოს ეკლესიის სათავეში იოანე ნამდვილად იდგა. ქართული ენციკლოპედია მას იოანე VI-ის სახელით განიხილავს და რუის-ურბნისის კრების თავმჯდომარედ ასახელებს. დავითის 1123-1124 წლებით დათარიღებულ ანდერძში შიომღვიმისადმი ეკლესიის კურთხევა იოანე ქართლის კათოლიკოსის ხელით არის გათვალისწინებული. ამ საბუთით სახელი, თანამდებობა და მეფესთან ურთიერთობა დასტურდება; რომში მოგზაურობა მასში ნახსენები არ არის. [22, 23]

გაიგივებას სახელის, ეპოქისა და მაღალი საეკლესიო სტატუსის თანხვედრა ამაგრებს. დასაძლევი სირთულეები უფრო სპეციფიკურია: დასავლური ტექსტები საქართველოსა და მცხეთას არ ასახელებს; მათი თომასეული გეოგრაფია დამატებით ახსნას მოითხოვს. თუ ოდოს გარდაცვლილ მთავარს საქართველოს მეფედ გავიგებთ, 1122 წლის სურათი დავითის მეფობას ვერ დაემთხვევა: დავითი 1125 წლამდე ცოცხალი იყო. ადგილობრივი მთავრის ან უკვე გადამუშავებული ამბის დაშვება ამ სირთულეს შეიძლება შემოევლოს, მაგრამ თვითონაც დასამტკიცებელი ვარაუდი იქნება. [14, 21-23]

შემოწმებულ გამოცემებში არ ჩანს ხელნაწერი ვარიანტი, რომელიც „ინდოელთა“ ნაცვლად „იბერთა“ წაკითხვას დაასაბუთებდა. მოგზაურობის ქართულ წყაროებში არხსენება მის შეუძლებლობას არ ამტკიცებს. ამ ეტაპზე იდენტიფიკაცია ქრონოლოგიურად თავსებადი, მაგრამ დაუდასტურებელია. სტუმრის ისტორიული არსებობა, მისი ქართული წარმომავლობა და ოტოს მეფე-მღვდელთან კავშირი სამი ცალკე საკითხია.

ტექსტის ხელნაწერი ისტორიის ერთი კონკრეტული ორიენტირია დარმშტადტის უნივერსიტეტისა და მიწის ბიბლიოთეკის Cod. 749, ფ. 88v-89r: ელდევიკი იქ De adventu-ს შემოკლებულ გადმოცემას განიხილავს. ეს გვიანდელი XII ან ადრეული XIII საუკუნის ჩანაწერი 1122 წლის ავტოგრაფი არ არის. მითითება ეყრდნობა მკვლევრის კოდიკოლოგიურ განხილვასა და მის მიერ გამოქვეყნებულ გამოსახულებას. [26]

4. რას გვეუბნება ოტოს 1145 წელი?

1144 წელს ედესის დაცემამ აღმოსავლეთის ქრისტიანთა სამხედრო მდგომარეობა დასავლეთს მთელი სიმწვავით დაანახვა. მომდევნო წელს ვიტერბოში ოტო ფრაიზინგელი ჰუგო გაბალელს შეხვდა. „ორი ქალაქის ისტორიის“ VII წიგნის 33-ე თავში მან ჰუგოსგან მოსმენილი გადმოსცა. 1145 შეხვედრის თარიღია; აღწერილ ომზე ტექსტი მხოლოდ ახლო წარსულზე მიანიშნებს. [4, 5]

ჰუგოს მონათხრობში სპარსეთისა და სომხეთის მიღმა მცხოვრები იოანე მეფეცაა და მღვდელიც. მან მიდიელებისა და სპარსელების მმართველ ძმებს სძლია და იერუსალიმის დასახმარებლად დაიძრა, თუმცა ტიგროსი ვერ გადალახა. იოანესა და მის ხალხს ჰუგო ნესტორიანელებად აღწერს; მის საგვარეულოს სახარების მოგვებს უკავშირებს. გმირი უკვე ცნობილი სახელით არის წარმოდგენილი. ეს აჩვენებს მონათხრობის წინარე ჩამოყალიბებას, მაგრამ მის ასაკს ვერ გვათვლევინებს. [4]

საქართველოში ამ დროს დემეტრე I მეფობდა. დიდგორიდან 24 წელი იყო გასული, ტაოს ლაშქრობიდან კი 166. გაცილებით ახლოს იდგა 1141 წლის ყათვანის ბრძოლა, სადაც ყარა-ქითაის მმართველმა იელიუ დაშიმ სანჯარი დაამარცხა. დრო, აღმოსავლური გეოგრაფია და სანჯარის სახელის შესაძლო გამოძახილი ამ ახსნას ძალას მატებს. თუმცა ყათვანის გამარჯვებული პრესვიტერ მღვდლად არ ჩანს და ოტოს მონათხრობის ყველა ნიშანს არ ემთხვევა. სამხედრო ამბის ახსნა და მეფე-მღვდლის სახის წარმოშობა ერთმანეთისგან გასარჩევია. [4, 5, 15]

5. ორი წერილი გიორგი III-ის ეპოქაში

იოანეს სახელით გავრცელებული ეპისტოლე და ალექსანდრე III-ის იოანესადმი წერილი სხვადასხვა საბუთია. პირველი ჩვეულებრივ დაახლოებით 1165 წლით, უფრო ფრთხილი ჩარჩოთი კი 1165-1170 წლებით თარიღდება. ლათინური ტექსტი მანუელ I კომნენოსს მიმართავს და სასწაულებით, სიმდიდრითა და უზარმაზარი ძალაუფლებით სავსე სამეფოს აღწერს. ეს ფსევდონიმური ლიტერატურული ნაწარმოებია. ივანე ორბელის კანცელარიიდან გამოსული დედანი ან მისი ავტორობის დამადასტურებელი საბუთი ამ კვლევაში ვერ დადგინდა. [5, 6]

ალექსანდრე III-ის წერილი, მიღებული დათარიღებით, ვენეციაში 1177 წლის 27 სექტემბერს გაიცა. წლის დადგენას ტექსტის გადაცემა და პაპის მარშრუტი უდევს საფუძვლად: ინგლისურ ქრონიკებში შენახულ ადგილსა და დღეს ცარნკე პაპის ვენეციაში ყოფნას უდარებს. ამიტომ თარიღი დიპლომატიკური გამოკვლევის შედეგია და არა ჩვენამდე მოღწეული, სრულად დათარიღებული დედნის მექანიკური ამოკითხვა. [21, გვ. 935-944]

პაპი ეყრდნობა თავისი ექიმისა და ახლობლის, ფილიპეს ცნობებს, რომელსაც ადრესატის სამეფოდან მნიშვნელოვანი პირები შეხვედრია. წერილი განიხილავს რომის ეკლესიის მოძღვრების გაცნობას, რომში ეკლესიასა და იერუსალიმში საკურთხევლის ქონების სურვილს. პაპი ფილიპეს გზავნის და პასუხად ბეჭდით დამოწმებულ წერილებსა და სანდო წარმომადგენლებს ითხოვს. ტექსტი არ ასახელებს საქართველოს, ორბელს, დემნას ან აჯანყებას. მოთხოვნილი პასუხის არსებობა და მისი მიღება ორი განსხვავებული რამაა. [21]

მიმართვის ფორმა ტექსტოლოგიურადაც მნიშვნელოვანია. ცარნკეს ძირითად ტექსტში ადრესატია იოანე, ინდოელთა სახელოვანი და დიდებული მეფე. აპარატში გვხვდება presbitero Iohanni და sacerdotum sanctissimo. ცარნკე მათ ლეგენდის გავლენით შეტანილ დამატებებად მიიჩნევს. ვარიანტების არსებობა გადაცემის ფაქტია; მათი მეორეულობის შეფასება კი რედაქტორის არგუმენტია. არც ერთი ვარიანტი იოანეს ორბელად არ ასახელებს. [21, გვ. 940-941]

ამ აპარატის მიხედვით, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მოწმეა Cambridge, Trinity College, R.9.47, ფ. 68r და მომდევნო ფურცლები; მეორეა Paris, BnF, lat. 1596, ფ. 48r და მომდევნო ფურცლები. აქ შიფრები და ვარიანტები ცარნკეს გამოცემით არის მითითებული. ხელნაწერთა სრული გამოსახულებების ახალი კოლაცია არ ჩატარებულა. [21, გვ. 935-940]

6. ივანე ორბელი: ჰიპოთეზა და მისი საზღვრები

იოანე პრესვიტერის ივანე ორბელთან დაკავშირება ახალი იდეა არ არის. ფილიპ ბრუნი მას XIX საუკუნეში ავითარებდა. 1876 წლის „Die Verwandlungen des Presbyters Johannes“-ში იგი 1177 წლის პაპის წერილს გიორგი III-ის დიდებულ ივანეს უკავშირებს. მისი ერთ-ერთი საყრდენია ანისთან სამხედრო წარმატება; მეორეა გადმოცემა, რომ სარდალი ბრძოლაში ჯვრით შევიდა. ამ უკანასკნელიდან ბრუნი საეკლესიო ღირსებას ვარაუდობს. [16, 25, გვ. 291]

ბრუნი უფრო შორსაც მიდის: იგი უშვებს, რომ პაპთან მიმოწერას გიორგი III-ის რისხვაში წვლილი შეიძლებოდა შეეტანა. ეს 1177 წლის მოვლენების მისეული ახსნაა და არა მოყვანილი პაპის ან ქართული საბუთის პირდაპირი შინაარსი. მისი მსჯელობის შეფასებისას

XIX საუკუნის მკვლევრის რეკონსტრუქცია შუა საუკუნეების მოწმობად არ უნდა გადავაქციოთ. [25, გვ. 313-314]

თანამედროვე ქართული სამოხელეო ლექსიკონი გიორგი III-ის დროს მოქმედ ივანე II ორბელს ამირსპასალარად, მანდატურთუხუცესად და ერისთავთ-ერისთავად ასახელებს; ამ ტიტულებს ეპიგრაფიკულ და ხელნაწერ მასალას უკავშირებს. ივანეს ასული დემნა უფლისწულის მეუღლე იყო. 1177-1178 წლების აჯანყება დემნას გამეფებას ისახავდა მიზნად. აჯანყებულთა დამარცხების შემდეგ ივანე დააბრმავეს და თანამდებობები ჩამოართვეს. [24]

აქ სამი შეზღუდვა გვაქვს. ჯერ ერთი, ბრძოლაში ჯვრის ტარება მღვდლად ხელდასხმის საკმარისი მტკიცებულება ვერ იქნება. მეორე, აჯანყების სამეფო კანდიდატი დემნაა; ივანე მისი მხარდამჭერი და სიმამრია. მესამე, პაპის წერილი ადრესატს ორბელთა საგვარეულოსთან დამაკავშირებელ არც ერთ სპეციფიკურ ნიშანს არ გვაძლევს. ივანეს შესაძლო პოლიტიკური ამბიცია ან დასავლეთში მისი ტიტულის არაზუსტი გაგება დამატებითი ახსნა იქნება, რომლის დასაბუთებაც დამოუკიდებლად გვმართებს.

პირები თაობებითაც გასარჩევია. დავით აღმაშენებლის ხანის ივანე ორბელი გიორგი III-ის წინააღმდეგ აჯანყებული ივანე არ არის. ამ უკანასკნელის მამა, სუმბატ ორბელი, მოგვიანებით ბერად აღიკვეცა; მამის მონაზვნობა შვილის სამღვდელო სტატუსს ვერ დაადასტურებს. არც მონაზონი და ხელდასხმული მღვდელია ავტომატურად ერთი სტატუსი. [24]

ქრონოლოგიაც საზღვრებს ადგენს: 1161 წლის სამხედრო წარმატება ვერ ახსნის ამბავს, რომელიც ოტომ 1145 წელს მოისმინა; 1177 წლის აჯანყება ვერ გამოიწვევდა 1165-1170 წლებში უკვე გავრცელებული წერილის შექმნას. სამაგიეროდ, ცალკე შეიძლება შემოწმდეს, ხომ არ მიაკუთვნეს უკვე არსებული ლეგენდის სახელი მოგვიანებით ივანეს. ეს შემდგომი იდენტიფიკაციის საკითხი იქნება და ახალი დამაკავშირებელი საბუთი დასჭირდება.

7. 1221 წელი: საერთო მოლოდინი და სხვადასხვა მოქმედი პირი

თამარის დროს გაძლიერებულ ქართულ სამეფოს ახლო აღმოსავლეთის პოლიტიკაში რეალური სამხედრო წონა ჰქონდა. იმავე ეპოქის ევროპაში იოანეს ამბავი საერო ლიტერატურაშიც ცხოვრობდა: ვოლფრამ ფონ ეშენბახის „პარციფალში“ იგი ფაირეფიცისა და რეპანს დე შუას შთამომავლობაში ჩნდება. საქართველოს სამეფოსთან უფრო მკაფიო გადაკვეთა სხვა ჟანრში, ჯვაროსნულ მიმოწერაში ჩანს. [11, 18]

დამიეტა 1219 წელს აიღეს. ეგვიპტეში მყოფი ჯვაროსნებისთვის მნიშვნელოვანი იყო, შეეძლო თუ არა სხვა ძალას მტრის ზურგში ბრძოლა დაეწყო. აღმოსავლეთში ძლევამოსილი დამპყრობლის გამოჩენის ამბავი და ქართველთა დახმარების მოლოდინი ამ საჭიროების ფონზე იკითხებოდა. ორივე თითქოს ერთ კითხვას პასუხობდა: ვინ მოიტანდა გადამწყვეტ დახმარებას? [7, 8, 11]

1221 წლის 13 მარტს ჰონორიუს III ტრირის მთავარეპისკოპოსსა და მის დაქვემდებარებულ ეპისკოპოსებს წერს. ლეგატ პელაგიუსზე დაყრდნობით პაპი ჯერ სპარსეთში მებრძოლ დავითზე მოგვითხრობს, რომელსაც ზოგადად იოანე პრესვიტერს უწოდებენ. შემდეგ აღნიშნავს, რომ ლეგატმა ქართველებთან ელჩები გაგზავნა. ტექსტში ორი მოქმედი ძალა

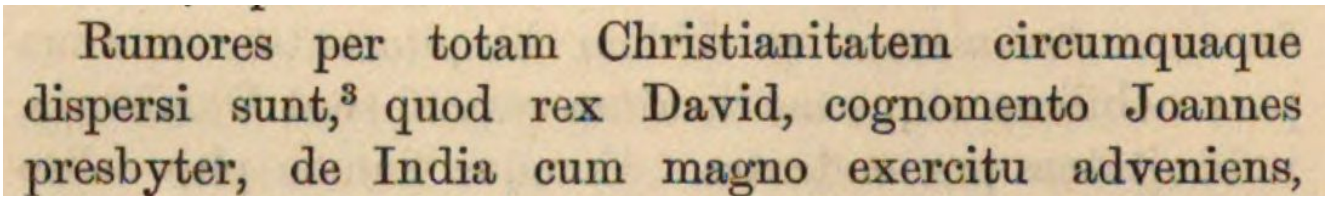
ჩანს: დავითზე ცნობას იღებენ, ქართველებს კი დახმარებისთვის ცალკე მიმართავენ. [7, №176; 10, №2]

18 აპრილს ჟაკ დე ვიტრიმ დამიეტიდან გაგზავნილ VII წერილში ინდოელთა მეფე დავითის შესახებ სხვადასხვა ანგარიში გააერთიანა. ერთ-ერთი, მისი ცნობით, ანტიოქიაში არაბულიდან ლათინურად თარგმნეს. ერთ ვერსიაში დავითის ჯარი ქართველებს უპირისპირდება და ციხესიმაგრეებს ართმევს. თავად ტექსტში მოცემული ციფრები დამოუკიდებელ დადასტურებას მოითხოვს. [8; 10, №3, გვ. 65, 74]

მიუნსტერელი კანონიკოსების წერილის ერთ ვერსიაში დავითი პრესვიტერ იოანეს ძეა. ბეზანსონის მთავარეპისკოპოსთან გაგზავნილ სხვა ცნობაში ქართველებს ინდოელ ქრისტიანებად მოიხსენიებენ. ბერდის მიერ განხილული წერილები გვიჩვენებს, როგორ განასხვავებდნენ ან ერთმანეთში ურევდნენ მოქმედ პირებს დახმარების საერთო მოლოდინის პირობებში. ტექსტების სიმრავლე ამბის გავრცელებას გვიჩვენებს; ყველა წერილი ერთმანეთისგან დამოუკიდებელ დადასტურებად ვერ ჩაითვლება. [10, №4; 11, გვ. 80-84]

8. ინგლისური ქრონიკა და წერილები საქართველოს სამეფო კარიდან

რალფ კოგეშელის „ინგლისურ ქრონიკაში“ 1221 წელთან დაკავშირებული ცნობა ხმების გავრცელებით იწყება. მომდევნო ფორმულირება დავითსა და იოანეს ერთ პერსონაჟად წარმოგვიდგენს: მისი აზრია „მეფე დავითი, მეტსახელად იოანე პრესვიტერი“. შემდეგ ქრონისტი ინდოეთიდან წამოსულ ლაშქარზე, სპარსეთსა და მიდიაზე, ბაღდადის ხალიფასა და დამიეტაში მოსალოდნელ დახმარებაზე წერს. იგი გავრცელებულ ცნობას აფიქსირებს; არც ტაოს სახელი მოაქვს და არც რომელიმე ქართველი დავითის ნათესაობა. [9]

Rumores per totam Christianitatem circumquaque
dispersi sunt,[3] quod rex David, cognomento Joannes
presbyter, de India cum magno exercitu adveniens,

რალფ კოგეშელი, Chronicon Anglicanum, რედ. Joseph Stevenson, 1875, გვ. 190. ნაბეჭდი გამოცემის ფრაგმენტი; ხელნაწერის ფაქსიმილე არ არის. ციფრული ასლი: Bayerische Staatsbibliothek / Google, Brit. 485 xd-68, კადრი 230. [9]

სტივენსონის გამოცემის მე-3 შენიშვნის თანახმად, C ნუსხაში ცნობას თავდაპირველად მოსდევდა ფრაზა, რომელიც მას არაჭეშმარიტი მთხრობლების მონაგონად წარმოადგენდა. ფრაზა წითელი მელნით გადაუსვიათ. ეს რედაქტორის მიერ ხელნაწერში დაფიქსირებული წაკითხვაა. შენიშვნა არ გვამცნობს, ვინ და როდის გადახაზა სიტყვები; იგი ტექსტის გადაცემისას გაჩენილი ეჭვის კვალს გვინახავს. [9, გვ. 190, შენ. 3]

საქართველოს მხრიდან გაგზავნილი წერილები სხვა გამოცდილებას გადმოსცემს. რუსუდანი ჰონორიუს III-ს ატყობინებს, რომ მისი ძმა გიორგი გარდაიცვალა. მისი თქმით, ლაშა-გიორგიმ დამიეტაში მყოფი ლეგატის მოწოდება მიიღო და დახმარებისთვის ემზადებოდა, მაგრამ საქართველოში თათრები შემოიჭრნენ. რუსუდანი განმარტავს, რომ თავდაპირველად ისინი ქრისტიანებად მიიჩნიეს. ივანე მხარგრძელი თავის წერილში ამატებს, რომ შემოსეულებს წინ

ჯვარი მოუძღოდათ. ეს ავტორების ახსნაა იმისა, რატომ ვერ ამოიცნეს საფრთხე დროულად. [7, №251-252]

ქართული მხრიდან გაგზავნილ წერილებს საკუთარი თარიღი არ აწერია; მათ ჩვეულებრივ 1223 წელს მიაკუთვნებენ. ჰონორიუსის პასუხები 1224 წლის 12 მაისით თარიღდება. რუსუდანის წერილში ნახსენები დავითი ანისის ეპისკოპოსი და წერილის მიმტანია. აქ ვინაობას სახელთან ერთად თანამდებობა და დიპლომატიური როლი ადგენს. [7, №251-252; 10, №11-12; 11]

ამ მიმოწერაში მყოფი ივანე მხარგრძელი ორბელთა აჯანყების ივანე არ არის. დასავლეთში აღმოსავლეთის დამპყრობელს შესაძლო მხსნელად წარმოიდგენდნენ; საქართველოს კარზე კი აღმოსავლური შემოსევით ხსნიდნენ, რატომ ჩაიშალა დახმარების გეგმა. ამ განსხვავებაშია ქართული წერილების დამოუკიდებელი ღირებულება.

9. დავით ნარინიდან გიორგი ბრწყინვალემდე და შემდგომ

1240 წლის 13 იანვარს გრიგოლ IX რუსუდანსა და მის ძეს დავითს მიმართავს და ვაჟს ქართველთა მეფედ მოიხსენიებს. ეს დავით ნარინია: ადრესატს ნათესაობა და სამეფოს სახელიც განსაზღვრავს. 1221 წლის ინგლისურ ცნობაში ასეთი ნიშნები გვაკლია. საბუთების შედარება გვიჩვენებს, რა დამატებითი ინფორმაცია გვჭირდება სახელიდან კონკრეტულ პირამდე მისასვლელად. [9; 10, №27]

1253-1255 წლებში მონღოლთა კარზე მიმავალი ვილჰელმ რუბრუკი ნაიმანთა მმართველ იოანეზე მოსმენილს ადგილობრივ ცნობებს უდარებს. იგი ამბის მასშტაბს ეჭვქვეშ აყენებს და აღნიშნავს, რომ იოანეს შესახებ იქ მხოლოდ რამდენიმე აღმოსავლელმა ქრისტიანმა იცოდა. იმავე თხზულებაში იბერიას გარკვევით საქართველოს უწოდებს. ამგვარად, მოგზაური საქართველოს ცალკე იცნობს და მეფე იოანეს კვალს სხვა მხარეში ეძებს. [12]

საქართველოში მონღოლთა პირველი სადაზვერვო შემოსევები 1220 წელს დაიწყო; სრულ დაპყრობას 1235-1236 წლებში შეუდგნენ. რუსუდანის წერილის გარემო პირველ ეტაპს ეკუთვნის, გრიგოლ IX-ისა და რუბრუკის ტექსტები კი უკვე შეცვლილ პოლიტიკურ სურათს ასახავს. [7, 10, 14]

დაახლოებით 1330 წელს იორდანუსი მესამე ინდოეთის აღწერისას ეთიოპიის იმპერატორზე ამბობს, რომ მისი დასავლელი მკითხველები ამ ხელმწიფეს პრესვიტერ იოანეს უწოდებენ. სახელდება მკითხველთა ჩვეულებას უკავშირდება. იმავე ათწლეულის დასაწყისში გიორგი V ბრწყინვალე ფილიპე VI-ის ჯვაროსნული პროექტის შესაძლო მოკავშირედ განიხილებოდა. მოლაპარაკების კვალი ჩანს; ქართველი მეფის პასუხმა ადრესატამდე მიაღწია თუ არა, ღია საკითხია. [13, 14]

1441 წელს ფლორენციაში ეთიოპიელი ბერების პასუხი ცხადყოფს, რომ ევროპული სახელდება საკუთარ მმართველზე ავტომატურად არ გადაჰქონდათ. მომდევნო საუკუნეში ელჩ მატეუსთან სახელის დიპლომატიური გამოყენებაც გვხვდება. ეს ცვლილებები გვახსენებს: იოანეს სახელის მნიშვნელობა დროსთან ერთად ავტორისა და ადრესატის მიხედვითაც იცვლებოდა. [19]

10. რას ამტკიცებს ეს მასალა?

ტაოს ჰიპოთეზას განმარტებითი ძალა ისტორიულ ჯგუფში როლების შეჯერებისას აქვს. დიდი ხნის განმავლობაში გადაცემულ ამბავში რამდენიმე პირის მოქმედება ერთ გმირზე შეიძლება გადასულიყო. ამგვარი გარდაქმნის ზოგადი შესაძლებლობა კონკრეტული გადაცემის მტკიცებულება არ არის. სახელისა და სამღვდელო წოდების დოკუმენტური დადასტურება აუცილებელი საწყისი მონაცემია, მაგრამ ლეგენდის წარმოშობის მთელი ჯაჭვი არ არის. [1, 2, 17]

შესამოწმებელია განსხვავებებიც: სკლიაროსი ბიზანტიელი აჯანყებული სარდალია, ოტოს მოწინააღმდეგეები კი მიდიისა და სპარსეთის მმართველები არიან. ტაოდან გაგზავნილი ჯარი იმპერატორებს ეხმარება; ოტოს იოანე იერუსალიმისკენ მიდის. ლეო დიაკონი სკლიაროსის თავშესაფარს ეკბატანას უწოდებს, რომელსაც თანამედროვე კომენტატორები ამ ადგილას ბაღდადთან აიგივებენ. ოტოსთან ეკბატანა იოანეს თავდასხმის სამიზნეა. საერთო ტოპონიმი საინტერესო პარალელია; განსხვავებული სიუჟეტური ფუნქციები გადაცემის ცალკე დასაბუთებას ითხოვს. [4, 20]

დავით აღმაშენებლის სამხედრო წარმატება ხსნის, რატომ შეეძლოთ ქართველები ძლიერ მოკავშირეებად წარმოედგინათ. ანსელუსის წერილი გვიჩვენებს ცნობების მოძრაობის რეალურ გზასაც. ყათვანის ბრძოლა უფრო ახლოს დგას ოტოს სამხედრო მონათხრობის დროსა და გეოგრაფიასთან. ამ ახსნების შედარებისას უნდა დავაზუსტოთ, რომელ საკითხს ვპასუხობთ: გმირის მოლოდინს, კონკრეტული ომის ცნობას თუ სახელის ისტორიას. [3-5, 15, 16]

კათოლიკოს იოანესა და ივანე ორბელის შემთხვევებში ქრონოლოგიური და სახელობრივი დამთხვევები კვლევას მიმართულებას აძლევს. პიროვნული იდენტობის დასადგენად საჭირო იქნებოდა ისეთი ცნობა, რომელიც საქართველოს, მცხეთას, დავითს, გიორგის, ორბელთა საგვარეულოს, ცნობილ ელჩს ან კონკრეტულ მარშრუტს დაასახელებდა. სამღვდელო სტატუსს კი ხელდასხმის ან თანადროული წოდების დამოუკიდებელი მოწმობა სჭირდება.

ყველაზე მყარი შედეგი ლაშა-გიორგისა და რუსუდანის პერიოდს ეკუთვნის: 1221 წლის ტექსტებში პრესვიტერის მოლოდინი და ქართველთა სამხედრო დახმარების საკითხი ერთ საკომუნიკაციო გარემოში ჩანს. აქ ზოგ ტექსტში მოქმედ პირებს არჩევენ, ზოგში კი ამბები ერთმანეთს ერევა. ეს დოკუმენტირებული გადაკვეთა არ ნიშნავს, რომ ყველა „იოანე“ ან „დავითი“ ქართველი იყო. 979 წლიდან 1145 წლამდე ქართული ამბის ლეგენდად გარდაქმნა უფრო ადრეულ, ცალკე საკვლევ კითხვად რჩება. [7-11, 17]

შესამოწმებელი კავშირი	მტკიცებულების მდგომარეობა
1122 წლის სტუმარი და კათოლიკოსი იოანე	ქრონოლოგიურად თავსებადი ჰიპოთეზა; პიროვნული იგივეობა დაუდასტურებელია.
იოანეს ეპისტოლეს ავტორი და ივანე ორბელი	ავტორობის პირდაპირი საბუთი არ დადგინდა.
1177 წლის პაპის წერილის ადრესატი და ივანე ორბელი	ძველი ისტორიოგრაფიული ჰიპოთეზა; ადრესატის ქართული იდენტობა დაუდგენელია.
პაპთან ურთიერთობა და ორბელთა აჯანყება	თანადროულობა ჩანს; მიზეზობრივი კავშირი შემოწმებული საბუთებით არ დასტურდება.
1221 წლის მოლოდინი და საქართველოს დახმარება	ტექსტებში დადასტურებული საერთო კონტექსტი; მოქმედ პირთა სახელდება ცვალებადია.

წყაროები და ლიტერატურა

1. ზარზმის ივანე სულასძის წარწერა / The Zarzma inscription of Ivane, son of Sula

Epigraphic Corpus of Georgia, ECG080. გამოცემული ტექსტი, წაკითხვა და აღწერა; შდრ. ქართული ენციკლოპედიის სტატია „ზარზმის წარწერა“.

ECG080 · Encyclopaedia

2. გიორგი მთაწმინდელი / George the Athonite. ცხოვრებაი იოვანესი და ეფთვიმესი / Life of John and Euthymios

XI საუკუნის ჰაგიოგრაფია. თბილისი, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია, 1946. თორნიკეს გამოძახება, დავითთან მოლაპარაკება და მონასტრის დაარსება.

1946

3. ანსელუსის წერილები / The letters of Anselm

Archives nationales, Paris, K//21/A, №1/6 და №1/7. Geneviève Bresc-Bautier, Bibliothèque de l’École des chartes 129 (1971), 387-397. M. Cecilia Gaposchkin, Journal of Ecclesiastical History 76 (2025), 723-759, შენ. 30. მამუკა წურწუმია, „Georgiani, ანუ ქართველები ლათინურ წყაროებში“, გვ. 225-226.

Bresc-Bautier · Gaposchkin · Tsurtsumia

4. Otto Frisingensis. Chronica sive Historia de duabus civitatibus

VII.33. რედ. Adolf Hofmeister, MGH Scriptores rerum Germanicarum 45, 1912, გვ. 365-367. ინგლისური თარგმანის ამონარიდი: James A. Brundage, Fordham Medieval Sourcebook.

MGH · English

5. Keagan Brewer. Prester John: The Legend and Its Sources

Farnham: Ashgate, 2015. ინდოელი პატრიარქის ორი ტექსტი, გვ. 30-42; ოტო, იოანეს ეპისტოლე და პაპის მიმართვა. თარგმანები და კრიტიკული შესავალი.

Publication · Review

6. ფსევდო-იოანე / Pseudo-John. Epistola Manueli Comneno imperatori Graecorum

British Library, Add MS 14252, ფ. 92r-97v, B რედაქცია: კატალოგური იდენტიფიკაცია. ეპისტოლეს ინგლისური თარგმანი და შესავალი: Black Central Europe.

British Library · Text

7. Carl Rodenberg, ed. Epistolae saeculi XIII e regestis pontificum Romanorum selectae, I

Berlin, 1883. ჰონორიუს III ტრირის მთავარეპისკოპოსს, №176, გვ. 122-123; რუსუდანისა და ივანეს წერილები, №251-252, გვ. 178-180. ქართული შემომავალი წერილები და პაპის პასუხები ერთმანეთისგან გასარჩევია.

No. 176 · Nos 251-252

8. Jacques de Vitry. Epistola VII; Relatio de Davide

დამიეტა, 1221 წლის 18 აპრილი. R. B. C. Huygens, Serta mediaevalia, CCCM 171, Turnhout, 2000. ტექსტები აგრეთვე №10-ში, დოკ. 3, განსაკუთრებით გვ. 65 და 74.

Editions

9. Ralph of Coggeshall. Chronicon Anglicanum

რედ. Joseph Stevenson, London, 1875, გვ. 190, შენ. 3. BSB, Brit. 485 xd-68, კადრი 230: ნაბეჭდი გამოცემა და აპარატი. ხელნაწერი ტრადიციისთვის: BL, Cotton MS Vespasian D X, ფ. 46-131. ილუსტრაცია ნაბეჭდი გამოცემის ფრაგმენტია.

BSB, p. 190 · British Library

10. Роман Хаутала. От «Давида, царя Индий» до «ненавистного плебса сатаны»

Казань, 2015. ლათინური ტექსტები, თარგმანები და აპარატი. დოკ. 2-4, 8, 11-12, 27; გვ. 59, 65, 74, 106-107, 118, 124-128, 175-176.

Full text

11. Jessalynn Lea Bird. “Prophecy, Eschatology, Global Networks, and the Crusades, from Hattin to Frederick II”

Traditio 77 (2022), 31-106, განსაკუთრებით გვ. 77-85. მიმოწერის გავრცელება, ქართველთა დახმარების მოლოდინი და ბეზანსონის ადრესატის ეპიზოდი.

DOI

12. William of Rubruck. Itinerarium

1253-1255 წლების მოგზაურობა. William Woodville Rockhill-ის თარგმანი და შენიშვნები. შდრ. Peter Jackson და David Morgan, The Mission of Friar William of Rubruck, 1990. ნაიმანთა მეფე იოანე და იბერიის/საქართველოს დასახელება.

Text

13. Jordanus Catalani. Mirabilia descripta

დაახლ. 1330. თავი VI, მესამე ინდოეთი, §2. თარგმ. Henry Yule, London: Hakluyt Society, 1863.

Text

14. საქართველოს პოლიტიკური ქრონოლოგია / Georgian political chronology

ქართული ენციკლოპედია: დავით IV, გიორგი III, გიორგი V. The Cambridge History of the Mongol Empire, თავი 17, “Georgia and the Caucasus”. მანანა ჯავახიშვილი, „საქართველო და დასავლეთ ევროპა XIV საუკუნის დასაწყისში“.

David IV · George III · George V · Cambridge · Javakhishvili

15. “Qarā Ḵeṭāy”. Encyclopaedia Iranica

ყათვანთან სანჯარის დამარცხება და პრესვიტერის ტრადიცია. შდრ. Michal Biran, The Empire of the Qara Khitai in Eurasian History, Cambridge, 2005.

Iranica · Biran

16. ანდრო გოგოლაძე / Andro Gogoladze. იოანე პრესვიტერის ლეგენდის ისტორიული და ბიბლიური საფუძვლების შესახებ

თბილისი: მერიდიანი, 2005, გვ. 40-46. ბრუნის ინტერპრეტაცია და დავით IV-ის იდენტიფიკაციის ისტორიოგრაფია. შდრ. დავით თინიკაშვილი და იოანე კაზარიანი, “Crusaders and Georgia: A Critical Approach to Georgian Historiography”, Kadmos.

Gogoladze · Tinikashvili / Kazariani

17. გიორგი ქავთარაძე / Giorgi Kavtaradze. იოანე პრესვიტერის საიდუმლო / The Mystery of Prester John

დავით ტაოელი და ორი იოანე: ქართული ჰიპოთეზა. 2026, თავები 11-13 და 17-18. ავტორისეული ჰიპოთეზის ფორმულირება; ისტორიული საბუთები ცალკე მოწმდება.

ქართული · English

18. Wolfram von Eschenbach. Parzival

წიგნი XVI, 822, 23-30. ფაირეფიცის შთამომავლობა. Referenzkorpus Mittelhochdeutsch, M325, ხელნაწერი D, ნორმალიზებული ტექსტი.

Text

19. Adam Simmons and Sébastien Garnier. “The Letters of the Ethiopian Ambassador Mateus and his Embassy to Lisbon”

Aethiopica 26 (2023), 92-139. 1441 წლის გადმოცემისა და XVI საუკუნის დიპლომატიური თვითწარდგენის შედარება.

DOI

20. Leo the Deacon. Historia, X.7

Alice-Mary Talbot და Denis F. Sullivan, თარგმ. The History of Leo the Deacon: Byzantine Military Expansion in the Tenth Century. Dumbarton Oaks, 2005, გვ. 212-213, შენ. 72. შდრ. H. F. Amedroz, “An Embassy from Baghdad to the Emperor Basil II”.

Edition · Amedroz

21. Friedrich Zarncke. Der Priester Johannes, I

Abhandlungen der Königlich Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften, Philologisch-historische Classe 7 (1879), 827-1030. De adventu: გვ. 837-843; ოდო: გვ. 843-846; ალექსანდრე III-ის წერილის გადაცემა და ტექსტი: გვ. 935-944. ხელნაწერი ვარიანტები მითითებულია ამ გამოცემის აპარატით.

Digital edition

22. ბ. ლომინაძე / B. Lominadze. „იოანე VI“ / “John VI”

ქართული ენციკლოპედია, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია. კათოლიკოსის მოღვაწეობა და რუის-ურბნისის კრება.

Encyclopaedia

23. დავით მეფის ანდერძი შიომღვიმისადმი / David’s testament to Shio-Mgvime, 1123-1124

ქართული სამართლის ძეგლები, II, 1965, №7; ვალერი სილოგავა, „დავით აღმაშენებლის ანდერძი შიომღვიმისადმი“, 1981, გვ. 88-106. ონლაინ გადმოცემა: ვიკიწყარო. აქ გამოყენებულია გამოცემული ტექსტი და არა დედნის დამოუკიდებელი პალეოგრაფიული წაკითხვა.

Text

24. ცენტრალური და ადგილობრივი სამოხელეო წყობა შუა საუკუნეების საქართველოში / Central and Local Offices in Medieval Georgia

ონლაინ სამეცნიერო ლექსიკონი, საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა. სტატიები ივანე I ორბელის, სუმბატ ორბელისა და ივანე II ორბელის შესახებ; მითითებული ეპიგრაფიკული, ხელნაწერი და ნარატიული მასალა.

Reference work

25. Philipp Bruun. “Die Verwandlungen des Presbyters Johannes”

Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin 11 (1876), 279-314, განსაკუთრებით გვ. 291 და 313-314. ტექსტი გამოყენებულია როგორც ისტორიოგრაფიული ჰიპოთეზა და არა შუა საუკუნეების მოწმობა.

Digitised volume

26. John Eldevik. “Saints, Pagans, and the Wonders of the East: The Medieval Imaginary and Its Manuscript Contexts”

Traditio 71 (2016), 235-272. Darmstadt, Cod. 749-ის განხილვა და De adventu-ს შემოკლებული გადმოცემა, ფ. 88v-89r.

DOI

https://kavtar.com/ka/research/prester-john-georgia

ტექსტი © გიორგი ქავთარაძე, 2026. თავისუფლად წასაკითხი გამოცემა. ტექსტის ხელახალი გამოცემისა და ადაპტაციისთვის დაუკავშირდით ავტორს.